

मर्चवारी गाउँपालिकाको परिचय

साविक सेमरा मर्चवार, रायपुर, सिलौटिया र बगौली गा.वि.स.लाई गाभेर बनाइएको मर्चवारी गाउँपालिका लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रुपन्देही जिल्लाका १० गाउँपालिका मध्ये एक हो। पूर्व पश्चिम हुलाकी सडक अन्तर्गत भैरहवा लुम्बिनी खण्डको बनगाईदेखि करिब १५ किलोमिटर दक्षिण, २७.३७०२१८ पूर्वी देशान्तर र ८३.३२९९७८ उत्तर अक्षांशसम्म अवस्थित यो गाउँपालिका समुन्द्र सतहदेखि करिब ९२.१ मिटरको उचाइमा छ। ५८.२६ वर्ग किलोमिटर (श्रोत: संघिय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय) क्षेत्रफल भएको यो गाउँपालिका रुपन्देही जिल्लाको प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र नं ४ मा पर्दछ। उत्तरमा कोटहीमाई, पश्चिममा सम्मरीमाई गाउँपालिका, पूर्व र दक्षिणमा भारतको उत्तर प्रदेश सिमाना भित्र उत्तर पूर्वबाट दक्षिण पश्चिम हुँदै बग्ने डण्डाखोला, उत्तरदक्षिण बग्ने गैडहवा र हगनी नालासंगै प्राकृतिक, भौगोलिक, सास्कृतिक, मनोरमताले यो गाउँपालिका सिंगारिएको छ। खुल्ला दिसा मुक्त र पूर्ण खोपयुक्त यस गाउँपालिकाको चारैतिर खेतीयोग्य जमीन रहेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८) का अनुसार यस गाउँपालिकामा शुक्ला, यादव, लोध, कुर्मी, बरई, कलावर, हरिजन, गुप्ता, बनिया, मुसलमान लगाएतका जातजाति साथसाथै विभिन्न धर्म र संस्कृतिका ६,९२१) घर छन् जसमा महिला २०,३८१ र पुरुष २०,४९९ गरी जम्मा (४०,८८० जनसंख्या रहेको छ। यस्तै यहाँको लैङ्गिक अनुपात १००.५८, वार्षिक जनसंख्या बृद्धिदर (%) ०.५१, जन घनत्व ८४२, पुरुष साक्षरता दर ७९.२२%, महिला साक्षरता दर ५८.०९%, र जम्मा साक्षरता दर ६८.६९% र गरिवी २७% रहेको छ।

मर्चवारी गाउँपालिका रुपन्देही जिल्लाको गाउँपालिकाहरू मध्ये एक हो। यसको भु-बनोट समथर एकै खालको छ। समतल भूभाग र उर्वर मलिलो माटोका कारण प्रशस्त कृषि उत्पादन हुने सम्भावना भएता पनि १२ महिना पानीको श्रोत नभइ आकाशे पानीको भर पर्नुपर्ने अवस्था र आज भोली घर घडेरी, मोटरबाटो निर्माण, कृषिमा मानिसको कम प्राथमिकता आदि कारणले उत्पादन दिन प्रतिदिन घट्दै जानुका साथसाथै वातावरणमा प्रतिकूल असर समेत परेको छ। यहाँ मौसम अनुसारका खेती बाह्रै महिना गर्न सकिन्छ। मुख्य बाली धान, गहुँ, मकै, मास, मसुरो, रहर, आलस, तोरी, मम्फूली, आलु आदि हुन। आजभोली व्यवसायिक रूपमा बेमौसमी तरकारी खेती, च्याउ खेती, पशुपालन, हांस, कुखुरापालन गरिदै आएको छ। उत्पादित खाद्यन्न तथा तरकारी नजिकैका स्थानीय हाटबजारहरू (सिलौटियाको ओडवलिया, सिलौटियाको फुलवारीया रायपुर, सिसौसेमरा, रायपुरको अमवा, आदि), भैरहवा र बुटवलमा बेचबिखान गरिन्छ। यस जिल्लामा उष्ण प्रदेशीय हावापानी पाइएता पनि बाह्रै महिना एकैनासको हावापानी छैन। चैत्रदेखि भाद्र महिनासम्म गर्मी हुन्छ। आश्विन, कार्तिक, मंसिर र फाल्गुनमा यहाँको हावापानी समशितोष्ण हुन्छ भने पौष र माघ महिनामा निकै जाडो हुन्छ। जेष्ठको अन्त्यदेखि भाद्रसम्म मनसूनी वायुका कारण प्रशस्त वर्षा हुने गर्छ।

मर्चवारी गाउँपालिकाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

मर्चवारीमाई देवी मन्दिर मर्चवारी गाउँपालिकाको वडा नं. ५ (साविक सिलौटिया गाविस) मा पर्दछ। यो धेरै पुरानो प्राचीन समयको मन्दिर हो। स्थानीय बासिन्दाका अनुसार यो मन्दिर बुद्धकालिन समय भन्दा पहिलेको हुनु पर्छ भन्ने भनाइ पाइन्छ। हाटिवनगाई सेमरा मर्चवार सडकखण्डको तुनिहवादेखि पूर्व हर्दीचौकबाट २

किलोमिटर दक्षिण सडकको साइडमा अवस्थित यस मन्दिरको पश्चिममा ठूलो करीब १० कट्टा क्षेत्रफको पोखरी छ भने पूर्वमा बगैचा भित्र कोटहीमाईको मन्दिर छ। मन्दिर परिसरमा रहेको रेकर्ड अनुसार क्रमश अम्रदास जी, पूरवाहेदास जी, मर्चहेदास जी, ब्रम्हदास जी, बदलुदास जी, हरिभजनदास जी, गितादास जी, सितारामदास जी र हाल शभुसरणदास जी यस मन्दिरका पुजारी हुन्।

प्रचिन समयदेखि नै यहाँ मर्चवारी देवीको मन्दिर थियो । यो मन्दिरलाई स्थानीय मानिसले शक्तिको श्रोतका रूपमा मान्दै आएको पाइन्छ । यसलाई मर्चवार क्षेत्रकै सबै जना पुरानो पनि मानिन्छ । यही मन्दिरको नामबाट रूपन्देही जिल्लाको प्रख्यात क्षेत्र मर्चवारको नाम रहेको हो भन्ने स्थानीय बासिन्दाको भनाइ छ । हरेक सोमबार र पूर्णिमामा यहाँ मानिस पूजापाठका लागि भिड भाड लाग्ने गर्दछन् । दैनिक पूजा पाठ बच्चाको मूण्डन, नयाँ गाडीको पूजा, छोरा जन्मियोस भन्ने कामना, विवाहाकालागि केटाकेटी हेराउने लगाएत विभिन्न सुभ कार्यका लागि दैनिक मानिस यहाँ आउने परम्परा छ । आज भोलि पिकनिककालागि मानिस आउने क्रम बढ्दो छ । इच्छा वा कामना पुरा भएपछि थानको वरिपरिको उपयुक्त ठाउँमा हात्तीको मूर्ति बनाइने हुदाँ भवाद् हेर्दा हात्ती जंगलमा जम्मा भएर बसे जस्तै देखिन्छ । यहाँ विशेष गरेर हरेक कार्तिक पूर्णिमा (पूर्णमासी), चैते दशैको रामनवमी, मंसिरको विवाह पञ्चमी र दशहरामा मेला लाग्छ । सोही दिनहरुमा सरस्वतीको पाठ लगाउने, हरिकृतन गाउने, कथा भन्ने, देवी भागवत लगाउने, २४ घण्टा र रामायण भन्ने गरिन्छ । यस मेलामा विशेष गरी मर्चवार क्षेत्रका मानिस जम्मा हुन्छन् भने बुटवल, भैरहवा, लुम्बिनी, परासी, तौलिहवा, भारतको गोरखपुर, सिद्धार्थनगर, महाराजगञ्जबाट मानिस आउने पर्दछन् ।

मर्चवार क्षेत्रका स्थानीय मानिसको सामाजिक, धार्मिक, ऐतिहासिक र मौलिक संस्कृतिको धरोहर मर्चवार को नामबाट यस गाउँपालिकाको नाम मर्चवारी रहन गएको स्थानीय बासिन्दाको भनाइ छ । यस गाउँपालिकामा विशेषगरी मधेशीमूलका यादव, मल्लाह, लोध, केवट, तेली, गुप्ता लोनिया, हरिजन, कुर्मी, पाल, बनिया, मुसलमान लगायतका विभिन्न बासिन्दाहरुको बासोबास छ । यह गाउँपालिकामा दशै, तिहार, जनैपूर्णिमा, छठ, होली, बुद्धजयन्ती, मोहरम, क्रिसमस, इद लगाएतका विभिन्न चाडपर्व मनाइन्छ । मठमन्दिर, मस्जिद, विभिन्न धार्मिक स्थल, भजनकृतन आदि यहाँका मौलिक साँस्कृतिक चलन, समूहमा मिलेर बस्ने वानी, गुजुप्प परेका बस्ती र विभिन्न भाषा गाउँपालिकाका महत्वपूर्ण र ऐतिहासिक पक्ष हुन् । यहाँका बासिन्दाहरु अत्यन्तै मिलनसार, सोभझा र विकास प्रेमीको रूपमा परिचित छन् । पञ्चायतकालदेखि नै यहाँको विकासमा थुपै व्यक्तित्वहरुको योगदान रहेको छ । २०१६ सालदेखि नै विद्यालयहरुको स्थापना गर्ने, मर्चवार लिफ्ट सिंचाई सुविधा थप गर्ने, यातायात लगायतका विभिन्न विकास निर्माणका कार्यमा स्थानीय जनताको प्रत्यक्ष योगदान रहेको छ । यस क्षेत्रले २०४६ सालको परिवर्तन पश्चात राजनीतिक चेतनामा निकै फड्को मारेको विभिन्न समयमा भएका आवधिक निर्वाचन र तिनको परिणामबाट थाहा पाउन सकिन्छ ।

२०७३ साल चैत २७ गते राज्यको पुर्नसंरचनासँगै नेपालको संविधान २०७२ को धारा २९५ को उपधारा ९३० बमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संक्षिप्त वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पुस २२ गते पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय

विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३ फाल्गुन २० गते पेश गरेको प्रतिवेदनका आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३ फाल्गुन २२ गते देहाय बमोजिम साविकका ४ वटा गाउँ विकास समितिहरू (सिलौटिया, रायपुर, सेमरा र बगौली) लाई मिलाएर मर्चवारी गाउँपालिका स्थापना गरिएको हो।

मर्चवारी गाउँपालिकाको विस्तृत विवरण (२०७८ को जनगणना अनुसार)

कुल जनसंख्या: ४०८८०

पुरुष: ५०.०१%

महिला: ४९.९%

लैङ्गिक अनुपात: १००.५८ (पुरुष प्रति १०० महिला)

जनघनत्व: ८४२

कुल परिवार: ६९२१

कुल साक्षरता दर: ६८.७% (पुरुष साक्षरता दर: ७९.२%, महिला साक्षरता दर: ५८.१%)

वडा गत रूपमा जनसंख्याको विवरण:

क्र.स.	नयाँ वडा	समावेश गा.वि.स.	जनसंख्या		क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
			पुरुष	महिला	
१	१	सेमरा मर्चवार	३८१९	३७८०	९.७८
२	२	रायपुर (१-४)	२६३६	२६७०	५.८९
३	३	रायपुर (५-९)	३७७९	३७०३	८.६६
४	४	सिलौटिया (१-५)	२४६४	२४४४	६.१४
५	५	सिलौटिया (६-९)	२३४०	२३१४	५.५
६	६	बगौली (१-५)	३५४७	३४०९	५.८१९
७	७	बगौली (६-९)	१९१४	२०६१	६.७७
जम्मा			४०८८०		४८.५५